

על אובדן הדרך הלאומית ועזיבת הארץ

דן בן-דוד

תפנית בעדיפויות הלאומיות בשנות השבעים הולידה את המציאות הנוכחית ומאיצה את עזיבת ישראל.

רק כאשר מביטים דרך עדשת ההיסטוריה ניתן לאכל ולהעריך עד כמה מדהים הנס הישראלי שנבנה על ידי דור המייסדים. למרות מלחמות קיום בעשורים הראשונים, למרות גידול אקספוננציאלי של אוכלוסיית מהגרים, שהגיעו רק עם הבגדים על גבם, למרות תקופת צנע שבה היה צורך להנהיג קיצוב מזון על מנת שיספיק לכולם, הם בנו לא רק ישובים, כבישים ועסקים. איכשהו, הם מצאו והפנו משאבים לבניית אוניברסיטאות מהשורה הראשונה בעולם.

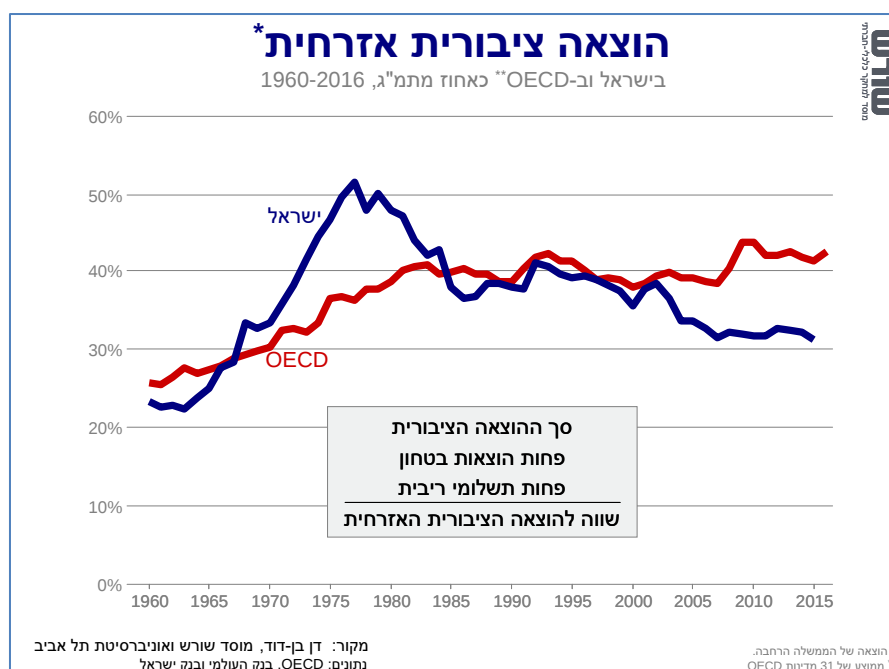
מ-1948 ועד 1973, אוכלוסיית ישראל גדלה ב-300%, נתון מדהים בפני עצמו. אולם, מספר אנשי הסגל הבכיר באוניברסיטאות גדל ב-3,600%, פי 12 מהגידול באוכלוסייה. בפרק זמן של 25 שנה בלבד, הצליח דור המייסדים לקרב את ישראל מאוד לארה"ב מבחינת שיעור אנשי הסגל באוכלוסייה. כעבור שנים, אוניברסיטאות אלה סיפקו את המסד העיקרי לקפיצת הראש של ישראל אל תוך עולם ההייטק, מה שהפך לא רק לקטר הכלכלי של המשק כולו אלא לכיפת הברזל הבטחונית של המדינה. אך הזמנים השתנו וכך גם העדיפויות הלאומיות. בשנים 1973-2016, חלקם של אנשי הסגל הבכיר באוניברסיטאות המחקר מתוך האוכלוסייה צנח ב-60% (הוספת המכללות המתוקצבות אינה משנה בהרבה את התמונה הזו). השינוי הזה עלינו, דורות ההמשך.

באותם עשורים ראשונים, נבנו גם בתי חולים בקצב שהצליח להדביק את הגידול הפנומנלי באוכלוסייה. מספר המיטות לנפש נשאר קבוע פחות או יותר עד 1977. מאז, מספר מיטות האשפוז לנפש בנפילה חופשית, של 47% עד 2021. התוצאה: שיעור התפוסה הממוצע בבתי החולים הישראליים בשנים 2017-2019 היה הגבוה ב-OECD. בזמן ששיעור האנשים הממוצע ב-OECD המתים ממחלות זיהומיות נמצא במגמת ירידה מ-1975, שיעור זה בישראל הכפיל את עצמו מאמצע שנות התשעים עד לפני כעשור. אמנם שיעור התמותה הישראלי ממחלות זיהומיות ירד מפסגתו ב-2015, אך הוא עדיין גבוה ב-38% מזה של טורקיה, המדינה במקום השני ב-OECD. בזמן שכ-300-350 ישראלים נהרגים מדי שנה בתאונות דרכים, מבקר המדינה מצביע על 4,000-6,000 מתים כל שנה ממחלות זיהומיות. זה עלינו. ב-1970, הצפיפות על כבישי ישראל היתה כמעט זהה לממוצע של דנמרק, בלגיה, הולנד ושווייץ. כעבור חמישה עשורים, ב-2020, מספר כלי הרכב לק"מ כביש בישראל הפך לפי 3.4 מהממוצע של אותן

מדינות – וזאת למרות שמספר כלי הרכב לנפש בישראל נמוך ב-32% מהממוצע שלהן. הזנחת התשתיות – זה עלינו.

ומצב החינוך בישראל! כפי שכבר הראיתי לפני מספר ימים ([Ynet](http://Ynet.co.il), 20 בספטמבר), רמת הידע בישראל בתחומי ליבה, מתמטיקה, מדע וקריאה (כפי שידע זה בא לידי ביטוי בממוצע מבחני ה-PISA מאז 2006) הינה בתחתית העולם המפותח. וזה לא בגלל הבנים החרדים שאינם לומדים את החומר, כי הם גם אינם נבחנים. אילו היו נבחנים, הממוצע הארצי היה נמוך עוד יותר.

התירוץ השכיח להזנחת התשתיות החינוכיות, הבריאותיות והתחבורתיות של ישראל הוא שהוצאות הבטחון היו כל כך גבוהות שלא נותר מספיק לצרכים האזרחיים של ישראל. אולם, בניגוד לסיפורים, מאמצע שנות השישים ועד אמצע שנות השמונים – התקופה שבה החלה התפנית הפנימית של ישראל – ההוצאות הציבוריות האזרחיות של המדינה (כלומר, לאחר ניכוי הוצאות הבטחון ותשלומי הריבית) כאחוז מהתמ"ג היו גבוהות במידה ניכרת מממוצע ה-OECD (גרף ראשון). מאמצע שנות השמונים עד תקופת האינתיפאדה השנייה, לפני כשני עשורים, ההוצאות האזרחיות היו מאוד דומות לממוצע ה-OECD.

במילים אחרות, במשך כארבעה עשורים, ישראל הוציאה די והותר כספי ציבור לכיוונים אזרחיים. שינוי הכיוון האזרחי מאמצע שנות השבעים ואילך נבע מתפנית בעדיפויות התקציביות ולא ממחסור כספי. היעדר שקיפות תקציבית אינה מאפשרת לדעת כמה כסף אזרחי הופנה מכיוונים ממלכתיים לכיוונים סקטוריאליים ואישיים, אך כולנו רואים ומרגישים את התוצאות.

עוד לפני השנה וחצי האחרונות – הנוראיות מאז קום המדינה – יותר ויותר ישראלים משכילים, עמוד השדרה של המשק והחברה, מרימים ידיים ועוזבים. במבט אל כל מי שהוציאו תואר אקדמי בישראל בשנים 1980-2010, על כל אקדמאי שחזר לארץ ב-2014, עזבו 2.8. למרות שהמספר האבסולוטי של עוזבים אינו גבוה, חצינו את הארבע עוזבים על כל אקדמאי חוזר בתוך ארבע שנים בלבד.

רופאים ישראלים בחו"ל

רופאים ישראלים במדינות OECD אחרות, מלבד ארה"ב, כאחוז מכלל הרופאים בישראל, 2000-2020

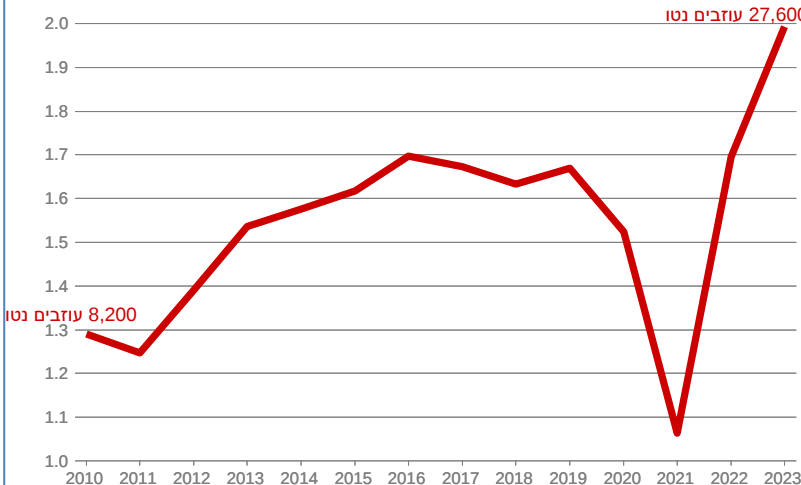
מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל אביב
נתונים: OECD

על פי נתוני ה-OECD, שיעור הרופאים הישראלים בשאר מדינות ה-OECD כאחוז מכלל הרופאים בישראל גדל בהתמדה, ויותר מהכפיל את עצמו בשני העשורים הראשונים של המאה הנוכחית (גרף שני). השיעורים נמוכים (אם כי, הם לא כוללים את הרופאים העוזבים לארה"ב, מה שהיה מעלה את העקומה עוד יותר), אך הכיוון המסתמן ברור.

נתוני ההגירה שפרסם לאחרונה

יחס העוזבים הישראלים לעומת החוזרים לארץ*

2010-2023

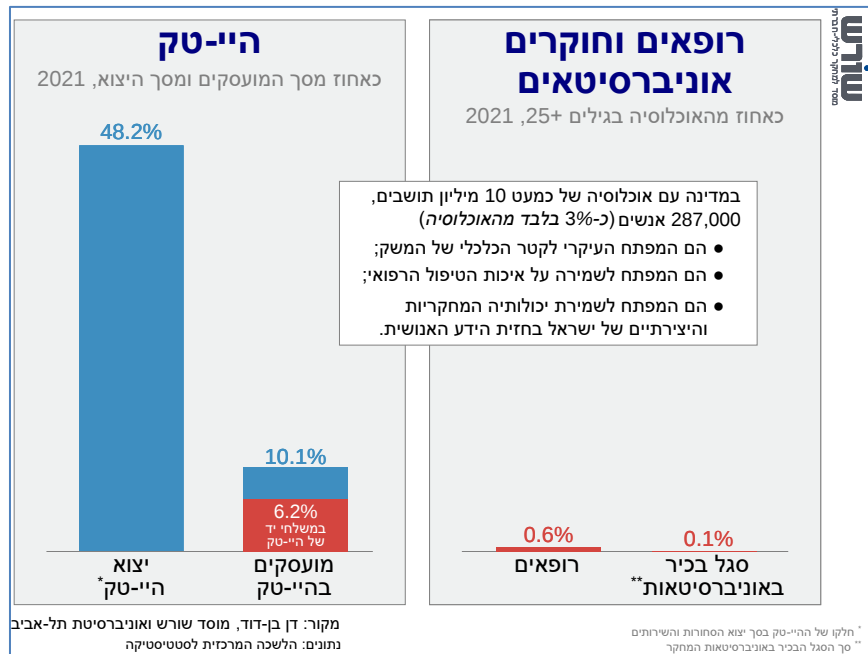

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל אביב
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

* הנתון בכל שנה משקף את מי שלא חזר מתוך הנסיעים בשנה הקודמת. יחס בין ישראלים יוצאים שלא נכללו במאגר השוהים בחו"ל בעת היציאה לחו"ל, ושורש בחו"ל לפחות 275 ימים במצטבר (מהם תשעים יום ראשונים ברצף) לבין ישראלים חוזרים שנכללו במאגר השוהים בחו"ל בעת הכניסה לארץ ושורש בארץ לפחות 275 ימים במצטבר בשנה לאחר כניסתם, מהם תשעים יום ראשונים ברצף.

הלמ"ס משקפים שדרוג באופן מדידת ההגירה. כתוצאה מסוגיות מתודולוגיות שנותרו, נתוני ההגירה השנתיים פחות רלוונטיים מהמגמה בנתונים החדשים (גרף שלישי). כאשר מרחיבים את היריעה מאקדמאים לכלל הציבור, מספר הישראלים שעזבו, על כל ישראלי שחזר, גדל מ-1.3 ל-2.0 בפחות מעשור וחצי. עדיין לא ניתן לקבל תמונה מלאה לגבי העזיבה ב-2023 ו-2024, אך הסימנים הראשונים בעייתיים למדי.

ניתן לרכז את סכנת ההגירה בגרף הרביעי. ענף ההייטק לבדו אחראי לכמחצית מכלל היצוא של מדינת ישראל. עובדים בו רק עשירית מהמועסקים בישראל. למעשה, רק 6% מהמועסקים הם עם משלחי יד היי-טקיים ועובדים בענף ההיי-טק. רמת הטיפול הרפואי שאנו מקבלים תלוי ברופאות וברופאים

המוכשרים שלנו. הם מהווים רק 0.6% מהאוכלוסייה הבוגרת בגיל +25. הסגל הבכיר באוניברסיטאות המחקר – המהווה רק 0.1% מהאוכלוסייה הבוגרת בגיל +25 – הוא זה שמכשיר את הרופאות והרופאים, המהנדסות והמהנדסים, המדעניות ומדעני המחשב, וכל אותם אנשים שמחזיקים את ישראל בחזית הידע האנושית.

בכל שלוש הקבוצות הנ"ל יחדיו נמצאים פחות מ-300,000 אנשים. זהו. לישראל אוכלוסייה המתקרבת ל-10 מיליון. אך כדי שהמדינה תיפול מתחת לעולם המפותח, לא צריכים שמיליון או שניים יעזבו. מספיקים כמה עשרות אלפים מהקבוצה הזו וישראל תחל בספירת הקריסה מהסוג שהזהירו ממנה 130 מהכלכלנים הבכירים בארץ במאי שנה זו.

לאחר עשרות שנים של עזיבה הולכת וגוברת במינונים קטנים, באו השנה וחצי האחרונות שגרמו לנפילת האסימון אצל רבים לאן כל התהליכים ארוכי הטווח שתוארו לעיל הובילו את המדינה: נסיון ההפיכה המשפטית מתחילת 2023 והמשך החתירה להשגתה כיום; הזוועות באוקטובר והברבריות הבלתי נתפסת כאשר חלקים מהמדינה נכבשו; תרבות שלטונית מפלגת שהפכה משכילים, טייסים ומשפחות חטופים לאויבי העם; הרס הולך וגובר ביחסיים הבינלאומיים של ישראל; מלחמה גוברת עם ממשלה המעדיפה כוח ושלטון על טובת המדינה; וסירוב החרדים – המכפילים את חלקם באוכלוסייה בכל 25 שנה, אך מתעקשים עדיין להשתמט מנטל הבטחון ומהנטל הכלכלי. מעל כל אלה מתנוסס הדגל השחור הגדול מאז קום המדינה.

לסיכום, מספר משפטים נבחרים ממכתב האזהרה שעליו חתמנו 130 הכלכלנים בסוף מאי:

"ללא שינוי בתוואי הקיים, תהליכים אלה מסכנים את קיום המדינה. רבים מהנושאים בנטל יעדיפו להגר מישראל. הראשונים לעזוב יהיו אלה שלהם הזדמנויות בחו"ל ... האוכלוסייה שתישאר בישראל תהיה פחות משכילה ופחות יצרנית, וכך יגבר הנטל על האוכלוסייה היצרנית שנשארה – מה שיעודד הגירה נוספת מישראל. תהליך זה של "ספירת קריסה" שבה מעגלים הולכים וגדלים מעדיפים להגר, כאשר מצבם של הנשאים הולך ונעשה גרוע, יפגע קשות באוכלוסיות שאין להן אפשרות קלה להגר, ובכלל זה המגור החרדי. התהליכים הדמוגרפיים והכלכליים שעוברים על ירושלים בעשורים האחרונים – הידרדרות המהירה במדדים הסוציו-אקונומיים, תוך כדי נטישת העיר על ידי חלקים גדולים של אוכלוסיית החילונית – מדגימים היטב את תופעת ספירת קריסה והסכנות הנשקפות למדינת ישראל כולה. לירושלים יש את ישראל. לישראל, יש רק את עצמה."

"הסכנה ברורה, ולהערכתנו הסבירות להתממשותה גבוהה מאוד ... זוהי אזעקת אמת. ההיסטוריה

לא תסלח לקברניטי המדינה בהווה ובעתיד – מכל קצות הקשת הפוליטית – אם יעמדו מנגד."

השנים הקרובות יחייבו הוצאות עצומות על שיקום ופיצוי האלפים שנפגעו בגוף, בנפש ובכיס, בנייה

מחדש וחיזוק מערך ההגנה של ישראל וכן את אזורי הצפון והדרום שנפגעו ופוננו. מימדי המשאבים הנדרשים

לשיקום ישראל לא ישאירו שום מרחב להמשך מימון דרישות סקטוראליות צרות. אם אי פעם היה עיתוי

לכיל מחדש את העדיפויות הלאומיות של ישראל, זאת תהיה ישראל 2.0 שנצטרך לבנות מחדש.